

*Carl Schmitt***Autor: Alexandr Dugin****Řád velkých prostorů**

Carl Schmitt ve své knize *Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte: ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht* (Mezinárodní právo řádu velkých prostorů se zákazem intervence zahraničních mocností: příspěvek ke konceptu Říše v mezinárodním právu), původně vydané roku 1939, předkládá stěžejní koncept, jenž se stává základem **neoeurasijského projektu** v Rusku počátkem 21. století. Ačkoli Schmitt psal tento text ve vztahu k Německu konce třicátých let, což se samozřejmě odráží v tom, o čem pojednává, význam tohoto spisu zdaleka přesahuje jeho historický, politický a geografický kontext, jelikož pokládá základy zvláštního politicko-právního způsobu myšlení, který je nejpravděpodobněji odsouzen k tomu, aby se uskutečnil až ve 21. století. Rozhodně má zásadní význam pro současné Rusko.

Monroeova doktrína

Je nemalého významu, že Schmitt začíná svůj výklad o velkém prostoru odkazem na Monroeovu doktrínu, kterou roku 1823 formuloval americký prezident James Monroe a která byla základem americké zahraniční politiky již téměř celá dvě staletí. Obsah Monroeovy doktríny lze shrnout větou: „Politika amerického kontinentu musí být určována zájmy amerických států.“ Toto tvrzení mělo počátkem 19. století velice konkrétní smysl, poněvadž Amerika se ocitla v semikoloniální situaci a evropské státy neustále zasahovaly do amerických politických procesů. Spojené státy jakožto nejmnocnější zaoceánská mocnost převzaly břímě zodpovědnosti za ochranu celého amerického kontinentu před evropskými zásahy. **Carl Schmitt** zde nachází původ politické teorie velkého prostoru.

Velký prostor je koncept vycházející z této antikolonialistické strategie. Navrhuje (čistě teoreticky) dobrovolné spojenectví všech zemí kontinentu v kolektivním úsilí o prosazení vlastní nezávislosti. Iniciativa hájení této nezávislosti se proporčně přesouvá na silnější mocnosti, mezi nimiž přirozeně vedou Spojené státy. Vůdčí pozice ve snaze o zachování nezávislosti celého amerického velkého prostoru je rovněž znamením toho, že ostatní země uznávají USA coby ústřední mocnost kontinentu a rovněž že se aktivně budou podílet na snaze o zachování svobody celého velkého prostoru. V žádném případě to neznamená, že tyto ostatní americké země se stávají „provinciemi“ USA, nebo že se byt i jen náznakem

vzdávají své svrchovanosti. Jelikož však mohou v praxi uskutečnit svrchovanost planetárních rozměrů (tváří v tvář evropským koloniálním mocnostem) pouze společnými silami a pod vedením USA, znamená to, že důležitost Spojených států stoupá již celá dvě století, poněvadž spojení s nimi má přímý vliv na reálnou podstatu svrchovanosti všech amerických zemí.

Toto všechno odráží dobové skutečnosti první poloviny 19. století, avšak právě v této původní podobě Monroeovy doktríny Schmitt vidí i cosi dalšího: prototyp vyrovnané a harmonické organizace veškerého budoucího světa, tj. nikoli dějinně podmíněnou záležitost, nýbrž optimální projekt budoucí reorganizace planetárního prostoru.

Smysl Monroeovy doktríny je následující: nezbytnost zajištění bezpečnosti a nezávislosti jednoho státu (USA) je podmíněna strategickým postavením sousedních či nedalekých kontinentálních mocností. Na rozdíl od Evropy, kde mezi sebou soupeřily velké sousedící státy (Anglie, Francie, Německo, Rakousko, Itálie, Španělsko, Portugalsko, Nizozemsko atd.), v Americe existovala a existuje jen jedna popřední mocnost, USA, kterou ohrožovaly pouze vnější, evropské síly. Zbylé americké země měly teoreticky zájem o totéž, o co měly zájem USA (nezávislost na evropském kolonialismu), avšak samy si to nedokázaly vydobýt: rozsah jejich svrchovanosti byl velice malý.

Idea, že bezpečnost Francie závisí na politické stabilitě Anglie či Německa, by v Evropě byla absurdní, protože Anglie i Německo oplývají mocí srovnatelnou s Francií a dokázaly si svou svrchovanost uhájit samy. Aby se však zabránilo konfliktům, evropské státy byly nuceny sjednat si systém kolektivní bezpečnosti, například tzv. koncert velmocí, i ačkoli v té době neexistovaly žádné vnější hrozby Evropy. Když se objevil stín takové hrozby (vrhaný Ruskem či Tureckem), tehdejší spojení mezi evropskými státy postačovalo k tomu, aby ho vypudily.

USA se ovšem nacházely v principiálně odlišné situaci a jejich bezpečí záviselo na politické situaci jiných amerických zemí, jež samostatně nedokázaly hájit svou svrchovanost a nepředstavovaly skutečného protivníka USA. Toto všechno nachází svůj odraz v Monroeově doktríně.

Legální status Monroeovy doktríny: politika a právo, legalita a legitimita

Carl Schmitt byl jurista a zvláštní pozornost věnoval právní složce mezinárodní politiky. Odvážil se tedy položit otázku ohledně legálního statusu Monroeovy doktríny. Abychom porozuměli Schmittovu hodnocení této otázky, musíme si vzpomenout na fundamentální formy schmittovské analýzy.

Schmitt odděluje sféru práva od sféry **politična**. Je přesvědčen o tom, že právo je podřízeno političnu, jelikož původní rozhodnutí ohledně formulace, přijetí či nahrazení právních předpisů je vždy aktem vůle přesahujícím čistě právní meze. Schmitt nazývá tuto sféru rozhodování, jež přesahuje právní rámec, „**političnem**“. Operuje-li politično s konceptem páru „přítel-nepřítel“, tak i zákon operuje s konceptem páru „přítel-nepřítel“. Kontrast přítele a nepřítele v političnu – na rozdíl od morálky – nevypovídá nic o tom, zda máme co do činění s „dobrým“ či

„zlým“. Tyto morální kategorie nemají žádný právní status. Nepřítel může být vznešený, spravedlivý a čestný: nic to nemění na tom, že musí být poražen a zničen, poněvadž je nepřítelem. 2]

Schmitt po vzoru Maxe Webera rovněž rozlišuje „legalitu“ a „legitimitu“. Legalita odpovídá přesně vymezenému a fixnímu právnímu kódu. Legitimita je totální a všeobecnou korespondencí té či oné politické akce či rozhodnutí ve vztahu k názoru většiny, lidu, společnosti. Politika a zákon, legalita a legitimita jsou úzce propojeny a rozlišovat mezi nimi v jistých zvláštních případech je velice náročné. Pouze v kritické situaci („výjimečný stav“) se tato skutečnost stává zcela zjevnou, protože politično zde vykračuje ze sebe sama a odhaluje svou esenciální nadřazenost právu. Rovněž koncept legitimacy se v takovémto případě stává zřejmým a ke slovu se dostává potenciál svrchovanosti.

Po aplikaci těchto konceptů na Monroeovu doktrínu můžeme říct, že Američané považují sami sebe za zcela legitimní, náležející esenci politična a řídící se svrchovaným rozhodnutím zachovat suverenitu Spojených států a také celého amerického kontinentu nedotčenou.

Monroeova doktrína je kvintescencí americké zahraniční politiky. Jasně stanovuje, kdo je přítel a kdo je nepřítel. Přátelé – to jsou všechny země Ameriky. Nepřátelé – velké evropské státy a jejich kolonialistické zasahování v Novém světě. Za účelem uhájení své svrchovanosti proti „nepříteli“ se dospělo k rozhodnutí považovat celé teritorium Ameriky za jeden celistvý strategický prostor. Američané (či alespoň americká politická třída) tento krok považovali za zcela legitimní fenomén. Monroeova doktrína nikdy nenabyla právní rozměr, to jí však pouze dodalo flexibilitu, poněvadž ji to umožňovalo s větším úspěchem realizovat v praxi.

Esence politična se v Monroeově doktríně projevila v plné míře. USA v tomto okamžiku učinily historické rozhodnutí co do otázky svého postavení na světové politické scéně. Teze „Amerika pro Američany“ v tuto chvíli znamenala: „Pro Američany, takže nikoli pro Evropany“ („Evropany“ ve smyslu vnějších mocností).

Evoluce Monroeovy doktríny

Schmitt si povšiml změny ve smyslu, v němž se Monroeova doktrína chápala, a to již v 19. století, tedy v době, kdy ji Spojené státy začaly používat jako zástěru pro své vlastní koloniální praktiky v rámci amerického kontinentu. Pravda, kolonialismus ze strany Spojených států byl ve srovnání s kolonialismem evropských mocností relativní – docházelo k němu pod zástěrkou „šíření demokratických hodnot“, tj. z pohledu občanů USA se jednalo o civilizační a osvoboditelskou činnost. Schmitt sám si spočítal, že došlo-li k odchylce od původního obsahu doktríny, tak byla zpočátku jen nepatrná, protože přední postavení Spojených států v rámci Monroeovy doktríny lze teoreticky interpretovat velice širokým způsobem.

K mnohem důležitějšímu posunu v doktríně došlo počátkem 20. století, kdy ji američtí prezidenti Roosevelt a Wilson navrhli interpretovat nezávisle na dějinných a geografických skutečnostech a s její pomocí ukotvit nezbytnost účasti USA ve světových záležitostech za účelem „posílení demokracie, práv a svobod“. Monroeova doktrína zde již zcela zřetelně

překračuje hranice amerického kontinentu a transformuje se v univerzalistickou, planetární teorii podporující nový druh kolonialismu: nikoli evropský (otevřený, přímočarý a cynický), nýbrž americký (zahalený do civilizující a ideologické funkce šíření liberální demokracie). I Angličané se pokusili aplikovat obdobu Monroeovy doktríny v této univerzalisticko-hegemonické a ideologické podobě na svou globální říši, prosazující nevyhnutelnost anglické globální kontroly nad kanály v podobě mezinárodního principu, jelikož (ekonomická, a tedy i politická a vojenská) bezpečnost Anglie na ní přímo závisí.

Monroeova doktrína se z antikoloniální teorie spjaté s konkrétním velkým prostorem začala transformovat v univerzalistickou, ideologickou teorii nového typu planetárního kolonialismu (námořního, anglického a zvláště amerického).

Pro Američany a Angličany to bylo i politické rozhodnutí, přerozdělení nálepek „přátel“ a „nepřátel“, opírající se o jejich vnitřní legitimitu. Avšak pro kontinentální evropské státy – Německo, Francii, Rusko – a rovněž pro jisté probouzející se vlády Asie (Japonsko) byla tato promulgace Monroeovy doktríny kategoricky nepřijatelná, nepřátelská a nelegitimní.

Po vítězství nad Německem v první světové válce a po revoluci v Rusku na základě nové interpretace Monroeovy doktríny a pod diktátem Anglie a USA došlo k pokusu o vybudování systému mezinárodního práva (Společnosti národů). Tento systém nesl své jméno po Versailles. Je velice důležité, abychom rozuměli tomu, jak je toto všechno propojeno s Monroeovou doktrínou.

Státy Trojdohody zde jednaly jako subjekty svrchovanosti (především Anglie, Francie a USA), zatímco teritorium jimi ovládané na obou stranách Atlantického oceánu se považovalo za jejich kolektivní centrum. Zbytek světa se považoval za periferii, zdroj hrozeb, a proto se žádné ze zemí náležejících k periferii nedovolovalo nabýt moc. Společnost národů pod záštitou Anglie, Francie a USA měla pro celý svět být tím, co USA byly pro americký kontinent: ručitelem bezpečnosti. Pokud se evropské země v původní verzi Monroeovy doktríny považovaly za nepřátele, odtud je už každý měl za vyvrhly: výmarské Německo, mladý Sovětský svaz, militaristické Japonsko atd. Jiné země neschopné tváří v tvář agresi těchto „vyvrhelů“ bránit svou svrchovanost dostaly možnost dovolávat se protekce západních států v rámci Společnosti národů.

Monroeova doktrína se tím odtrhla od konkrétního velkého prostoru a stala se základem planetárního, univerzalistického modelu světového řádu. Navíc ztratila svou defenzivní funkci a proměnila se z nástroje války proti kolonialismu v nástroj kolonialismu (tentokrát nového, ideologického, liberálně-demokratického typu).

Carl Schmitt ukazuje, že architekti versailleského uspořádání se pokusili propůjčit nové verzi Monroeovy doktríny (tj. interpretaci Woodrowa Wilsona) legální status, avšak kvůli regionálním rozporům k tomu nedošlo. Pro versailleský světový řád a éru Společnosti národů to každopádně byl fundamentální legitimní model, vyjadřující politično a určující strukturu svrchovanosti.

Po druhé světové válce se tento model stal základem NATO. Poražené Německo a Japonsko byly absorbovány do „prostoru Západu“, zatímco SSSR a země východního bloku se staly úhlavním nepřítelem.

Poznámky

1] Pojem „koncert velmocí“ označuje systém politické rovnováhy, který mezi evropskými mocnostmi fungoval od vídeňského kongresu, jenž v roce 1815 uzavřel období napoleonských válek, až do vypuknutí první světové války roku 1914. (Pozn. překl.)

2] Pro krátký souhrn Schmittovy nauky viz Sunić, *Evropská nová pravice*, I. část, 4. kapitola. (Pozn. překl.)

První část kapitoly Schmittův princip Reichu a čtvrtá politická teorie vyšla v knize Alexandra Dugina *Čtvrtá politická teorie* vydané nakladatelstvím Sol Noctis (2020).